

EBİ VERDİ : İRANDA, BİR TÜRK DİYALEKTİ

OSMAN NEDİM TUNA

Son yıllarda, bilhassa Prof. Gerhard Doerfer ve öğrencilerinin gayretleri ile, İran'daki Türk lehçe ve ağızları üzerindeki çalışmalarda büyük gelişmeler olmuş ve bu konudaki bilgimiz Halaççanın gerçek karakterinin ortaya konulması ile önemli derecede zenginleşmiştir. Oğuz grubu Türkçesinin iyice anlaşılması, ancak bu çeşit araştırmaların çoğalması ile mümkün olacaktır. Irak Türk ağızları araştırmaları, bugünkü durumu ile nisbeten iyi bir seviye göstermektedir. Ata Terzibaşı'nın ciltler tutan çalışmaları yanında, Profesör Sadettin Buluç'un devam etmekte bulunan yayınları, Choban Khidir Haydar, Hidayet Kemal Bedri, Hussin Şahbaz Hassan tarafından hazırlanan doktora tezleri, bu yoldaki kazançlarımızdandır. Bununla birlikte, özellikle Prof. Buluç'un topladığı malzemenin, nitelikteki üstünlük dolayısı ile bir an önce yayımlanması Türkolojiye önemli bir hizmet olacaktır. Şimdiki halde, Afganistan Türkmen ağızları hemen hemen el sürülmemiş bir konu olarak karşımızda durmaktadır. 1972 de, bir kültür programının Afganlı üyeleri arasında Philadelphia'ya giderek University of Pennsylvania müzesinde 'halı dokuma gösterisi' yapan bir Er Sarı ailesi ile tanışmıştım. Ailemin dâvetlisi sıfatı ile aramızda bir buçuk saat kadar kaldılar. Bu kısa süre içinde yaptığımız konuşmalar, Afgan nüfusunun önemli bir yüzdesine ulaştıkları halde, oradaki Türkmen ağızları hakkındaki bilgimizin ne derece az olduğu yolundaki kanaatimi kökleştirmeye yetecek özelliklerle dolu idi. Er Sarı Türkmenlerinin, bu âilenin iki ferdi -ana ve kız- tarafından konuşulan ağzında, alışılmamış ekler yanında, âdetâ anlaşılmayı güçleştiren dişler arası ünsüzler son derece ilgi çekici idi. Sordüğüm sorulara karşı Yomut ve Teke Türkmenleri ile kendilerinininki arasında önemli farklar olduğu cevabını verdiler. Ne yazık ki, bu sosyal ziyâret benim bu biricik fırsattan faydalanmamı an'anevi görevim dolayısı ile engellemekte idi. Türk Dili araştırmaları açısından durumları ne olursa olsun, iki milyon kilometre kareden geniş bir alanda yayılan bu iki ülkenin Halaçça gibi, daha başka birçok sürprizler sakladığında hiç şüphe edilemez. Aynı kategoriye girmemekle birlikte, tamamı ile mutlu bir tesâdüfün eseri olan bu küçük çalışmamla ben de şimdiye kadar meçhul kalmış bir İran Türk diyalektini tanıttık ve bu arada, çok sınırlı da olsa, Kaşkâî ve Ebî Verdî (Bu'l-Verdî) ağızlarındaki farkları gösteren bâzı karşılaştırmalar sunacağım.

1972-73'te, University of Pennsylvania'da vermekte olduğum 'Turkish Civilization' adlı derslerime gelen ve önce kendisini Azerî sandığım bir gencin, konuşmalarımız sırasında, Türkçe kelimelerde ü yerine i, ö yerine e ve birçok kelimedede eski uzunlukları ya da onların diftonglaştırılmış şekillerini kullandığını fark etmem üzerine, bilmediğim bir ağızla karşı karşıya olduğumu anladım.

Bana bu malzemeyi sağlayan ve konu ile ilgili başka sorularımı cevaplandıran kaynağımın ismini, kendisi öyle istediği için, veremeyeceğim. Çok yüklü bir programı olduğundan, ancak birkaç defa, ve çok kısa bir zaman için buluşabildik. Bu yüzden, malzeme toplama işi yeteri kadar düzenli olmamıştır. Bununla birlikte, kaynağımın bilgi vermekteki istekliliğini düpedüz istismâr ederek bu ilk tanıtmayı hazırlayabildim. Kendisine nezâket ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Daha derli-toplu yazabilmek arzusu, beni bir müddet beklemeye sevketti ise de, ek malzeme elde edebilmek ümidi, öğrencimin yer değiştirmek mecbûriyeti dolayısı ile kaybolduğundan, mevcûdu işleyip bir tebliğ olarak, İstanbul Üniversitesi'nin düzenlediği IV. Milli Türkoloji Kongresi'ne sunmayı kararlaştırdım.

Ebî Verdî'nin coğrafî alanı :

Ebî Verdî (veya Bu'l-Verdî) başlıca doğuda Şîrâz, batıda Kâzerûn, kuzeyde, Abâde'nin hemen güneyinde ve Şîrâz-İsfahan yolu'na dayanan üçgenin içinde konuşulmaktadır. Ayrıca Şîrâz'ın güneybatı, Kâzerûn güneydoğusundaki Keşkulî (Kendi deyişlerine göre Ejdahâ Kûş 'ejderha öldüren') ve onun güney-doğusundaki Şiş Bulukî (Kendi deyişlerine göre Şiş Bayli 'altı bağlı'), Dereşûrî ve Firûzâbâd'ın kuzey-doğusundaki Emela adlı Kaşkâî oymakları ile iç-içe fakat müstakil guruplar halinde bulunmaktadır. Ebî Verdîlerin en kalabalık olduğu yer, Serhed-i Çâr Donge 'altıda dört sınırı (Burada 'bölgesi')' adı ile anılır. Burası onların kışlaklarıdır ve yukarıda geçen üçgenin, birincisi batı, ikincisi doğu kenarlarında olan Dîz-i Kurd ve Deh Bîd kasabalarının ortası hizasındaki çizginin az altındaki Eklîd şehrinin güneyindeki Hasanâbâd kasabasının etrafında yer alır. Bölgede yirmi kadar köy ve Cedvel-i Nov, Lâlegûn, Kenâs kasabaları vardır. Çâr Donge bölgesinde yaşayan altı guruptan dördü Ebî Verdî geriye kalan ikisi başka Türklere (kaynağıma göre, belki Kaşkâî'lere) aittir.

Ebî Verdî'lerin sayıları :

Bana verilen bilgiye göre, yirmi beş yıl kadar önce, Şîrâzın kuzey batısındaki idari bölgede 3000'den fazla, kasabalarda yerleşik fakat kabile bağlarını muhafaza eden 3000 civârında, ve Kaşkâîlerle birlikte yaşayan 15-20 bin kadar Ebî Verdî vardı. Yukarıda sınırlarını verdiğim üçgen içindekilerin sayıları hakkında bilgimiz yoktur. Keşkulî 4000 hânedan ibâret olup bunun 400 hânesi Ebî Verdî'dir. 7000 hânelik Dereşûrî'nin 800 hânesini Ebî Verdî'ler teşkil eder. Kaşkâîlerin en büyük bölümü Emela ve ondan sonra gelen Şiş

Bulukî'nin yüzde on beş kadarı yine Ebî Verdî'dir. Kaynağım bu son iki Kaşkâî oymağının kaç hâne olduğunu bilmemektedir. Ona göre, her hâne altı kişi sayılmalıdır. Daha 19. yüzyılın başlarındaki bir kayıd yalnız Emelâ'nın 3300 çadırlık nüfusu bulunduğunu gösteriyor. Kaba bir tahminle Emelâ ve Şiş Bulukî'nin, o zaman, 6000 çadırlık bir gurup meydana getirdiği söylenebilir. Şu halde, artmaları da dikkate alırsak en az 1200 hânelik bir Ebî Verdî bu iki Kaşkâî oymağına bağlıdır. $(400+800+1200) \times 6=14400$. Bu sayı, kaynağımın 25 yıl kadar önce Kaşkâî'lere bağlı olarak yaşayan Ebî Verdîler için verdiği 15-20 000'in küçük olanına çok yakındır. Demek oluyor ki 1955 civârında Serhad-i Çâr Doñge bölgesinde bulunan ve en kalabalık olduğu açıklananlar dışındaki Ebî Verdîlerin sayısı en az $3000+3000+15000=21000$ di. Üçgen içindeki 1 şehir, 5 kasaba ve 20 köyün toplu nüfusu hakkında çeşitli tahminlerde bulunmak mümkündür. Bununla birlikte, bu bölgenin nüfusu herhalde 10 000 den az değildi. O halde, 1955 te Ebî Verdîlerin aşağı-yukarı 30-35 000 kişilik bir topluluk olması gerekir. Yüzde bir artma ile bu nüfus bugün 40 000'in üstüne çıkmış olmalıdır.

Ebî Verdîlerin Târîhi :

Ebî Verdî, hem şahıs, hem de bir yer adı olarak, Ali Şîr Nevâyî'nin *Nesâyimü'l-Muhabbe min Şemâyimi'l Fütüvve* (Kemal Eraslan, doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, XXVII+507 s., İstanbul, 1979)'sinde iki kere karşımıza çıkar. Ebu'l-Muzafferî Kirmânşâhî'nin şâkirdi Abbas b. Ahmed-i Şâ'ir-i Rûmî'nin Ebu'l-Kâsım Bû Seleme-i *Ebî Verdî*'yi gördüğüne dâir bir kayıt (s. 483) ve Mîr Seyyid Kâsım-ı Tebrîzî den bahsederken (s. 418) geçen bir yer adı : '*Hazret-i hvâce Ubeydu'llahdın nakl kılıpdurlar ki, alar dipdürler ki Hazret-i Mîr, hazret-i hvâce-i büzürgvâr Hvâce Bahâu'ddin Nakşbend kaddesa'llahu rûhahu'l azîzni Ebîverd nevâhiside körgen ikendürler ve sohbet tutkan ikendürler.*' Bu kayda göre, Ebî Verdî yer adının çok eski olduğu anlaşılıyor. Ebî Verdî'den bir etnik isim olarak bahseden ilk eser: Dupré, *Voyage en Perse, fait dans les années 1807, 1808 et 1809*, Paris, 1819, s. 455-464'teki liste (Bu liste, Faruk Sümer, *Oğuzlar*, XXV+701s.+2 harita+6 soy cedveli×2 damgalar listesi, İstanbul, Eylül 1980'de s. 633-641'de verilir. Listedeki 36. isim Bulverdi için verilen bilgi : 'Farsta oturur. Nüfusu aşağı-yukarı 5000 kişi' (s. 641) Aynı yerde, Kaşkay nüfusu, 12 000-15 000 diye gösterilir. Bundan sonra Lady Sheil, *Glimpses of life and manners in Persia*, London, 1856, s. 396-401 (Faruk Sümer, *Oğuzlar* s. 642-647'de bu listeyi, dili Türkçe olmayanları çıkararak, verir. s. 646'da 7. bölümdeki 'Fars Bölgesi Oymakları' arasında, dördüncü isim olarak Ebûl Verdî bulunur. Lady Sheil'in bunlar hakkındaki notu : "Ticaretle meşgul, kaçakçı, nüfusları 300 çadır'dan ibârettir. Aynı yerde, Kaşkay'ların nüfusu 30 000 yahut 40 000 çadır, Amele en kalabalık olup 3300 çadır' şeklinde bilgi verilir.) Bu iki eserde verilen rakamlar arasındaki büyük farklar dikkati çekmektedir.

Görüldüğü gibi, Ebî Verdî'lerin geçmişine ait kayıtlar pek sınırlıdır. Bunlardan son ikisi, on dokuzuncu yüzyılda Ebî Verdîlerin İran'ın güneyinde bulunduğu hususunda birleşiyorlarsa da, Nevâ'yi'de geçen ve on ikinci, hatta on birinci yüzyıla kadar geri gidebilecek olan coğrafi adın yerinin neresi olduğunu bilemiyoruz. İşte bu konuda, onların kendileri için verdiği bilgilerden faydalanabiliriz. Kaynağımın söylediğine göre, Ebî Verdîler şimdiki İran'ın kuzey sınırının ötesindeki, Deregez şehri civârından, Kelât-ı Ebî Verdî denilen yerden (1950'deki nesil dışında?, altı göbek önce, Nâdir Şâhın (ölümü 1747) dâmâdı (*kireger*) ve kaynağımın büyük atası olan bir şahsın idâresinde, güneye göçmüşlermiş. İlk yerlerinin Horasanda bulunduğunu bana açıklayan kaynağım, Kaşkâî hanı Melik Mansûr'un bu zâttan Türkmen şâiri Mahzûn'un şiirlerini toplamasını istediğini hikâyeye etti. Bu zat, sonra hem bir Mahzûn Divanı tertip etmiş, hem de bir Kaşkâî târihi yazıp Melik Mansûra vermiş. Bu bilginin, kronoloji bakımından güçlükleri varsa da, Ebî Verdî'lerin kaynağını Horasan olarak göstermesi yönünden önemi büyüktür. Dil özelliklerini karşılaştırdığımızda Ebî Verdî ile Horasanî arasındaki benzerlikler, bu târihî ilgiyi doğrulayacak niteliktedir. Aynı kaynağa göre, Şîrâz şehrinin kuzey-doğu mahallelerinde yaşayan Ebî Verdî'lerle Şîrâz dışında yine aynı istikamette bulunan Nefer Baharlû'lar arasındaki akrabalık bağları vardır. Bu küçük bilgiyi, belki etnik târih için yararlı olabilir, düşüncesi ile burada kayd ediyorum. Târihten çok geleneğe ait bu bilgiler şimdilik, Ebî Verdî'lerin geçmişi için kullanabileceğimiz malzemenin bütününe teşkil eder.

Ebî Verdî'nin Gramer Özellikleri

1. Fonetik Özellikler

A. Ünlüler

düz ünlüler : i, ě, e, ä, ə, a // *ā (hafif yuvarlak)

yuvarlak ünlüler : u, ó, o // *w, *ö

Soldan sağa ikinci ünlü kapalı ve kısa bir *e*'dir. Bâzan kulağa çok açık ve kısa, söylenişi net olmayan bir *i* gibi gelir. Bu sonuncu halde farsça *ke* edâtındaki ünlüyü hatırlatır. *ä* hem türkçe hem de farsça kelimelerde kullanılan çok açık bir *e*'dir. Türkçe kelimelerde, özellikle son, açık ve vurgulu hecelerde işitilir. *ə*, aslında *ı* olan sesin yerine geçmiş, ortada ve açık olarak söylenen bir ünlüdür. Khalkha Mogolca'da *e*'den gelişmiş bulunan *ı*'ya yakın sese çok benzer. *a* normal *a*'dan daha kapalı, söylenişi çok net bir ünlüdür. *ā* yalnız farsça kelimelerde bulunur. Yuvarlak ünlülerden ikincisi çok açık bir *u* dan ziyâde kapalı bir *o*'ya benzer. Gayet gergin telâffuz edilir. Bu sebeple de bâzan diftonglaşır. **w* Mogolca'dan gelme *kwur'en* kelimesinde yalnız bir örnekte tesbit edilmiştir. *u* ile *ü* arasında bir sestir.

ö'ye iki türkçe kelime (*döşeg*, *bögîn*) rastlanıyor. Bu ses son derece gevşek bir *ö*'dür. Bu kelimelerin Ebî Verdî'ye Kaşkâî'den geçtiğini sanıyorum.

Kaynağım birinci kelimenin Kaşkâî'den geldiğine işâret etmiştir. Fakat ikincisi için kendisine sorgu sormak imkânını bulamadım. Kısaca, fonetik seviyede Ebî Verdî'de altı düz, üç yuvarlak ünlü vardır. Bunlar arasında ı, ü, ö bulunmamaktadır. Asıl düzen dışında bulunan 3 ünlüden biri farsçaya aittir. Bu ses uzun, hafifçe yuvarlak bir *a*'dır. Geriye kalan ikisi (biri bir Moğolca kelimelede olmakla birlikte) Kaşkâî'den kaynaklanmış görünüyor.

Fonemik olarak bu ünlüler :

/i/	/e/	/ə/	/a/	* /ā/ (hafif yuvarlak)
	/u/	/o/		

+ Fonemik uzunluk

şeklinde toplayabiliriz. Bu ünlülerin kelime içindeki dağılımları şöyle özetlenebilir :

kökte : *w* dışındaki ünlülerde herhangi biri

kökten sonra : *artuG'*, *çekeluG'*, *çupuG'*, *G'aşuG'*, *G'ovun*, *G'urut*, *hanum*, *ioğurD*, *ulduz*; *arhaluG'*, *iahçeluG'* kelimelerindeki *u* dışında, yalnız düz ünlüler bulunur. Bunlardan *i*'nin kullanılışı şu şartlarla sınırlıdır :

Vurgusuz açık hecede bir sonraki kelime yarı ünlü *i* ile başlıyorsa sonda, yahut *ny*'den önce.

Ebî Verdî'nin ünlü düzeninde, ortak Türkçeninkine kıyasla görülen, noksanlıkların sebebi, şu üç fonetik değişikliğin sonucudur :

1. Bütün *i*'lar > *e* :

bıçâk > *beçâG'*, *kıç* > *G'eç* 'ayak, bacak veya her ikisi'

kış > *G'eş*, *kışlâk* > *G'eşlâG'*, *kız* > *G'ez*, *kızıl* > *G'ezel sıçân* > *seçân* (bâzan *seçân*), *sıgır* > *seğ'er*, *turnâk* > *dernâG'* vb. Buna iki istisnâ var :

çıkart- > *ç'uğarD-*, *çıpuk* > *ç'upuG'*

2. Bütün *ü*'ler > *i* :

kül- > *gîl-*, *kün* > *gîn*, (M. >) *küregen* > *kiregen*, *küs-* > *kis-*
küsülük > *kisilig*, *sürüg* > *sirî*, *süt* > *sîD*, *siz-* > *süz-*, *tüg* > *tiG*,
tügi > *digi* 'pirinç', *tün* > **dîn* (*dînân*'a dayanılarak), *tüş-* > *diş-*,
üç > *iç*, *üçün* > *için*, *üst* > *isD*, *yüz* > *îz* 'yüz (sayı)', *yüz* > *iz*
'çehre'

3. Bütün *ö*'ler > *e* :

çökelük > *ç'ekeluG*, *çörek* > *ç'ereG* 'ekmek', *köbek* > *g'ebeG*, *kök* >
g'eiG 'yeşil (bitkiler için), (*köñlek* >) *köyne* > *g'eineG*, (*köñül* >) >
g'ein, *köpek* > *k'epeG*, *kör-* > *g'er-*, *körüm* > *g'erem*, *köt* > *g'et*,
köter- > *g'eter-*, *köz* > *g'e.z*, *közel* > *g'eze.l*, *lök* > *lek öl-* > *iel-*,
öz > *e.z*, *sök-* > *sek-*, *söz* > *sez*, *tög-* > *deg-*, *tört* > *derD*, *töş* > *de.ş*
ve belki (M. *bötige* > *böçige*)* *böçe* > *meçe* 'deve yavrusu' olmuştur.

Bu üçü kadar önemli olmamakla birlikte, aşağıdaki değişmeler en azından, ilgi çekicidir :

Kök *u* ve *o*'larından bâzılarında özel bir değişiklik yer alır. *K*, bir ünsüzü göstermek için kullanıldığında, bu değişiklikleri şöyle formülleyebiliriz :

$$K\hat{u} > K\hat{o} \quad , \quad \hat{o} > uo$$

a. Bir ünsüzden (çoğunlukla *G'*) sonraki *u* (çoğunlukla eskiden uzun olan *uo* olur (dar bir *o*) :

bûrun > *boren*, *çûl* > *Col*, *kûlâk* > *G'olâG'*, *kûlunç* > *G'olenç*, *kuş* > *G'ôş*
kudâ > *G'ôte*, *kuzı* > *G'oze*, (*ur-* >) *vur-* > *vor-*

b. Başta, *o*'ların bir kısmı çok gergin (tense) telâffuz edilir.

Bunun sonucu olarak ortaya bir diftong çıkar :

ôtûn > *uoden*, *ôl-* > *uol-*, (*oltur-* >) *ôtur-* > *uoter-*, *ôn* > *uon*, *otuz* > *uotDez*

Yukardaki formüle uymamakla birlikte, bâzan *bôren* yerine *buoren* işitiğine hemen-hemen emînim.

Yine aynı gergin telâffuzun sonucu olarak iki değişme daha ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi *o*'nun diftonglaşması ile aynı kategoriye girer. Bu şekilde gergin telâffuz sonucu diftonglaşma Kazak ağızlarında tesbit edilmiştir.

a. *ev* > *iev*, *öl-* > *iel-*

b. *ayâk* > *eyâG'*, *ayrân* > *eyrân*, *kayır-* > *G'eyer-* 'yapmak', *kaymak* > *G'eymâG'* 'sütün kaymağı' *kâyın* > *G'eyn*, *kayın* (akraba), Bu sonuncu değişikliğe ait örneklerin hepsinde *a*'dan sonra dâimâ *y* gelmektedir.

Ebî Verdî'de, toplanan malzeme arasında ancak bir-iki örneği olan başka birtakım değişmeler de bulunmaktadır.

a. *a* > *o* (*ğ* > *v* yanında) :

(*kağun* >) *kavun* > *G'ovun*, (*tağuk* >) *tavuk* > *tovuG'*, *tavar* > *dovar*

b. *u* > *e* :

tutâk > *dedâG'*, *uşak* > *eşâG'* 'çocuk'

c. Sondaki *â* : $K_1 \hat{a} > K_1 K_1 e$, $K_1 K_2 \hat{a} > K_1 K_2 e$

alâ > *alle*, *kudâ* > *G'otte*

almâ > *alme*

ünlü uzunlukları

Ebî Verdî'de aslî uzunluklar hem kökte hem de eklerde oldukça düzenli bir şekilde, muhafaza edilmiştir :

<i>iç</i>	'iç'	:	<i>îç</i>	'üç'
<i>iz</i>	'çehre'	:	<i>îz</i>	'100'
<i>aç</i>	'aç'	:	<i>âç</i>	'aç, tokun zıddı'

Birkaçı kurala bağlanabilmekle birlikte, ne olduğunu bilmediğimiz sebeplerle bunlardan bir kısmı diftonglaşır, bir kısmı da yarı uzunluk şeklinde görülür (Bu sonuncular, ünlünün sağına konulan bir nokta ile işaretlendi), Kök uzunluğu belirtilmeyen tek kelime – derlediğimiz malzemeye göre – (tört >) derD'dir.

âk > *âG'*, *âl-*, *âru* > *ârri*, *âş* > *a.ş*, *ây* > *âi*; *bâr* > *vâr*; *kâp* > *G'âb*, *kâr* > *G'âr*, *kârın* > *G'âren*; *tâg* > *dâG'*, *târ* > *dâr*, *tâş* > *dâş*, *tât* > *dâd*; *yân* > *iân*, *yârû* > *iâre*, *yâşıl* > *iaşel*, *yâz* > *iâz*.
beş > *beş*, *ev* > *iev*, *bîr*, *biir*; *îş*; *tîş* > *dîş*, *diiş*, *kîş* > *G'e.ş*, *kîz* > *G'ez*
bôz, *bôl-* > *uol-*; *ôn* > *uon*
kök > *g'eiG*, *köz* > *g'e.z*, *öl-* > *ie.l-*, *öz* > *e.z*
bûrın > *bôren*, *sûv*, *tûz* > *dûz*
kül- > *g'îl-*, *kün* > *g'în*, *sût* > *sîD*, *tün* > *dîn*, *üç* > *îç*, *yüz* > *îz*

Ebî Verdî'de, kök hecesi dışındaki aslî uzunluklardan dar ünlülere ait olanlar artık kaybolmuş görünüyor. Buna tek istisnâ gibi gösterebilecek –de geçmiş zaman ekindeki uzunluk (*durdê*, *G'âlmedê*, *G'ondê*, *pişerdê*, *soydê*, *iedê*) sun'î bir şekilde ortaya çıkmış olabilir. Buna karşı *â*, *e*'deki uzunluklar saklanmıştı :

ayrân > *eirân*, *bogâz*, *boğâz çomâk* > *çomâG'*, *oglân* > *oğlân otâg* > *otâG'*, *sıçân* > *seçân*, *sogân* > *soğân*, *uzâk* > *uzâG'*, *yamân* > *iamân*, *yatâk* > *iatâG'*, *yılân* > *ilân*
eşgek > *eşşeG'*, *köbek* > *g'ebeG'*, *tikken* > *tikân*, *kerê* 'tere yağı', *tevê* > *devê*; *âlâ* > *âllê*, *kudâ* > *G'ottê*

ünlü uyumu

Ebî Verdî'de ön ve art damak uyumları derin bir şekilde zedelenmiştir; birkaç kelime dışında, dudak uyumu da yoktur.

Damak uyumuna aykırı olan geniş ünlülü kelimeler :

almâ > *almê*, *batmân* > *batme.n*, *toksân* > *doksen*, (*kay + yerke?* >) *hara?* > *hare?*, *kudâ* > *G'ottê*, *sonrâ* > *sôrê* vb.

Damak uyumuna aykırı olan dar ünlülü kelimeler :

altı > *alte*, *âru* > *ârri*, *aşâgu* > *aşşâği*, *ayru* > *aire*; *kanı?* > *hani?*, *kangı?* > *hañge?*, *kapıg* > *G'âpe*, *karşu* > *G'arşe*; *iste-* > *issa.-*; *sârıg* > *sâri*, *tâgay* > *dâyi*, *tegirmen* > *degirmân*, *tikken* > *tikân* vb.

Dudak uyumunun bütün örnekleri : *çupuG*, *G'ovun*, *G'urut*, *ioğurD*, *ulduz* kelimelerinden ibârettir. Bunların da Kaşkâî'den gelmiş olması ihtimalden uzak değildir.

Dudak uyumuna aykırı olan kelimeler :

bûrun > *bôren*, *bultur-* > *bulder-*, *buluntu* > *bulente*, *koltuk* > *G'olteG*,
kulunç > *G'olenç*, *oltur-* > *uolter-*, *olturttur-* > *uotetDer-*, *otuz* > *uotDez*;
kuzı > *G'oze*, *kurug* > *G'urî*, *oku-* > *ohe-*, *togrı* > *doğri*, (*uyıku* >)
**yuku* > *iuhe* vb.

uyuma aykırı, tek şekilli ekler

- a. + *ân* (instrumental) : *di.nân*
 + *çe* : *cârçe* 'tella', *deveçe*, *posçe* 'postacı',
ialançe 'yalancı'
 + *den* > + *nen* : *aslden*, *dûdmanden*, *ilden*; *uonnen*
 + *inan* (< *ile* + *n*) : *iârinan*
 + *em* (iyelik) : *omrem*
 + *iny*, + *iy* : *sigariny*
 + (*s*) *in* : *altinde*, *aşşâğisinde*, *dovrinde*, *G'arşisinde*
G'olinçinde, *iâninde*, *iazesinde*, *ioharisinde*
 + *ler* > + *ner* : *uoller*, *içânner*
 + *li* (sıfat eki) : *adahli*, *arvatli*, *dâdli* 'lezzetli', *develi*,
dûzli, *G'oşli*
 + (*n*)*iny* (genitive) : *atiny*, *bâğiny*, *guliny*, *koriny*
 + *sez* (privative) : *G'aşsez*, *eşahsez*, *kitapsez*, *uodensez*
 b. + *le-* : *ağle-*, *bağle-*, *soyle-*
 + *de* (kopula) : *hobde* 'güzeldir, iyidir', *uode ke* 'odur
 ki', *ialânde* 'yalandır'
 c. — *ân* (participe) : *duran*, *g'elân*, *g'erdirân*, *g'eterân*, *g'idân*,
içân, *sizân*
 — *e* + (desirative) 1. : *G'onem*, *uolem*, *uçem*
 2. : *âleny*
 3. : *uole*
 çk.1. : *apareg*
 — (*e*)*r* (aorist) : *çeker*, *değer*, *dişer* (< *tüşer*), *g'erer*
 (< *körer*), *g'ezer*, *g'eder*, *iter* (< *yiter*),
ieler (< *ölür*), *G'âler*, *g'elir*, *uoler*
diyer
isâr, *neiler*
 — *ginan* (emir) : *âlginan*, *bahginan*, *g'elginan*, *uoterginan*
 — *me* — (negation) : *âlme*, *vorme*
 : *G'almedi*
 : *uolmez*, *vermez*
 : *bilmiye*, *g'ilmiye* (< *külmeye*), *olmiye*

— meG	: açmeG', ağlemeG', aparmeG', asmeG', bahmeG', başarmeG', bulmeG', dânişmeG' 'konuşmak', doimeG', durmeG', dutmeG', G'açmeG 'koşmak', uolmeG', sâlmeG'
— se	: G'âlse, uolse

B. ünsüzler

Ebî Verdî'nin ünsüzleri, fonetik seviyede olmak üzere, şöyle toplanabilir :

m	b	p		v			*f
n	d	t	ç	z	s		*c
					ş		*j
ñ	g	k		ğ	h		*h
ny			l	r	i		

m Türkçe kelimelerde genellikle içte ve sonda kullanılır. Kelime başında yalnız iki örnek var : *men* < *ben*, *min* < *bin*. Bunların uzak asimilasyonla ortaya çıktıkları tahmin edilebilir.

v *vâr*, *varmeG'*, *vormeG'*; *iev* vb. gibi birkaç kelimedede görülür.

f yabancı asıllı (burada çoğunlukla Farsça) kelimelerde

c yabancı asıllı (çoğunlukla Farsça) kelimelerde

j yabancı asıllı (çoğunlukla Farsça) kelimelerde

ñ 'nin kullanılış alanı çok dardır. Kelime veya hece sonunda yer alır.

ñ > *ñG* şeklindedir. *iñG'* < *eñ'* renk (canlılarda), *neñG* < *neñ*; *hañGge* < *kangı*, *doñGG'ez* < *toñuz*, Eski *ñ*'lerden korunabilmiş olanların azlığı, bunların görüldüğü kelimelerin başka bir kaynaktan (belki başka bir Türk ağzından) gelmiş olabileceği şüphesini uyandırıyor.

g kelime başında, kalın ünlülerden önce, kuvvetli ve yalnız sonuna doğru girtlaktan telâffuz edilir ve çabuk bir soluk verme ile biter. Çok heceli kelimelerin sonunda kalın ünlüleri tâkiben daha açık bir şekilde, yarı ötümlüdür. (Bunları *G'* olarak gösterdim). Kelime içinde kalın ünlüler arasında şiddetle sürtünücüdür (bu durumda *ğ* ile gösterildi). Tek heceli ve kalın ünlülü kelimelerin sonunda da bu şiddetli sürtünme net bir şekilde duyulur. Bu ses, yalnız kalın ünlülü kelimelere mahsustur. Ön ünlülerden önce, kelime başında veya iki ünlü arasında *g*, palatal, ötümlü bir patlayıcı ünsüzdür. Sonda ise, yarı ötümlü olur ve normal telâffuz edilir, yani palatal değildir.

k kalın ünlüler arasında ikizlenir ve *kk* > *kG'* şeklinde korunur: *sekiz* > *sakGez* 'sekiz', *sakal* > *sakG'al*. Bu gibi *ikizleme* > *dissimilasyon* örneklerinin *s* ile başladığı görülüyor. Aynı şartlardaki baştan açık veyâ başka bir ünsüzle kapalı kelimelerde *k* > *h* olur : *okı-* > *ohe-*, *yokaru* > *iohare*, (*uyıku* > **yuku* > *ihu*) Hece sonunda, veya bir ünsüzden sonra hece başında, yine

kalın ünlüler komşuluğunda $k > h$ olur : *bak-* > *bağ-*, *kork-* > *G'orh-*, *yakşı* > *iağçe*, *arkalık* > *arhaluG'*.

Bu kurallara, eski sorgu zamiri **ka*'nın türevleri istisnâ teşkil eder. Bunlar aynı zamanda, Ebî Verdî'deki *h*'li türkçe kelimelerin bütünüdür : *haçag*, *haçan*, *hañG'ge*, *hani*, *hare*. Ön ünlüler komşuluğundaki *k*, eğer aynı kelime içinde başka ötümsüz ünsüz (ler) varsa korunur :

çekeluG', *sök-* > *sek-*, *seksen*, *tek*, *teki*, *tik-*, *tikân*, *keççe*, *keçel*, *kepek* < *köpek*, *kes-*, *küs-* > *kis-*, *küsülüğ* > *kisiliG'*. Bir ünlü ile başlayan şu kelimelerde *k* ikizlenerek korunur : *ikke*, *ikkez*, *ikkîz*, 'iki yüz'. Geriye kalan *k* ile başlayan kelimelerden *kiregen* < *M. küregen*, *keher* < *M. keger* dir. *kem?* 'kim' ve *kere* 'tere yağı' kelimeleri başka ağızlardan gelmiş olabilir. Bunlardan ikincisinin kaynağının Türkçeden başka bir dil olma ihtimâli de vardır. Aksi halde, bu iki kelimenin kurallara istisnâ olması gerekir. Bu kuralları şöylece basit esaslara bağlayabiliriz :

1. Kelime başında veya iki ünlü arasında bulunan *k*'lerden sonra veyâ önce bir diş süreklisi (*s*, *z*) varsa, bu *k*'ler ikizlenir ve kalınlarda ilki, incelerde her ikisi korunur. İstisnâ : *ikke*
2. **ka*'nın türevlerinde $k > h$ olur.
3. Çok heceli kelime sonunda bulunanlar hâriç, bütün *k*'ler art ünlülü olanlarda $k > h$ değişikliğe uğrar, ön ünlülerde ise korunur.
4. Çok heceli kelimelerin sonundaki *k*'ler, ve ikizlenenlerden ikincisi, eğer kalın ünlülü bir kökten sonra geliyorsa, *G'* olur.

ny Örneklere göre, *ñ*'den gelişmiştir. Yalnız *i*'den sonra, ya iyelik, ya da genitive ekinde kullanılır. Bâzan *ny* > *i* görülmektedir. Nâdiren (bu belki Kaşkâî'ye ait bir özelliktir) *v* olur : *siziny* yanında *siziv*. Daha çok malzeme toplamak mümkün olursa, gelecekte Ebî Verdî'deki *ñ*'yi araştırmak burada değinilen meseleleri aydınlatmak bakımından faydalı olacaktır...

l, r Ebî Verdî'de ön veya art ünlüler yanında *l* dâimâ palatal tellâffuz edilir : *âl-* < *âl-*, *uol'-* < *ból-*, *alle* < *âlâ* vb. *r*, kelime başı hâriç (bu hâlde ancak yabancı bir kelime söz konusu olabilir), *i*'den önce dâima palatal başka yerlerde ön telâffuza sâhiptir : *ârri* < *âru*, *iohari*, *sârî* < *sârıg* Sonda *r* bâzan tamâmen kaybolur : *uode ke* 'odur ki', *hobde* 'güzeldir, iyidir', *ialende* 'yalındır, çıplaktır'

i Ebî Verdî'de *y* bir yarı ünlüdür (Bu çalışmada *i*'nin altındaki işâreti basım kolaylığı bakımından kaldırdım. Bir başka ünlü yanındaki her *i*, aslında bir diftongun ilk veya ikinci üyesidir.)

C. Fonetik Değişiklikler

Kelime başındaki eski *y*'lerden dar ünlülerden önce gelenler kaybolmuşlardır :

yigirmi > igirmi, yılân > ilân, yigne > inne, yit- > it-, yüz > iz, yüz > îz '100', yılduz > ulduz.

a. ikizleşme (> dissimilasyon) :

iki > ikke; sakal > sak'G'al, sekiz > sak'G'ez, tokuz > dok'G'ez,

kudâ > G'otte, otuz > uottez; yeti < ietDe

aşâgu > aşşâgi, (eşgek >) eşek > eşseG'

neme > nemme; âlâ > allê, elig > elle; olar > uoller, âru > ârri

b. assimilasyon :

iste- > issâ-, isse-; üstinde > issinde

ondan > uonnen; (dili + ilen >) diliylen > dilinnen, (eli + ilen >

eliylen > elinnen; içenler > içânner; yigne > inne

c. metatez :

avrad > arvad, (kand + şiken >) G'andşikan > G'andişkan,

(köñlek >) köyneke > g'eineG, toprak > t'orpaG'

ünsüz uyumu

ünsüzlerin ötümlü + ötümlü, ötümsüz + ötümsüz olarak dizilişi Ebî Verdî'deki tek şekilli ekler dolayısı ile gerçekleşmemiştir. Bunlardan birkaçı :

+ de (kopula), + de (lokavite), + den (> nen) (ablativ), - ginân (emir),

+ ke (nisbet eki)

II. morfoloji ve sentaks'a ait malzeme

- a. ievimde, ievinyde, ievinde; ievimezde, ievinyizde, ievlerinde
g'ez 'göz', gezem, g'eziny, g'e.ze, g'e.zemez, g'ezinyiz, g'e.zlere
menim, seniny, oniny, bizem, siziny, olleriny
menimke, seninyke, oninyke, bizemke, sizinyke, ollerinyke
mende, sende, ônde, bizde, sizde, o.llerde
mene, sene, o'ne.; bize, size, o.llere
mennen, sennen, o.nnen, bizden, sizden, o.llerden
menimnan, senînan, onînan; bizimnan, sizînnan, ollerinnan
menimçe 'benim kadar' veya benimçenG
seninyçe 'senin kadar' veya seninyçenG
oninyçe 'onun kadar' veya oninyçenG
bizemçe 'bizim kadar' veya bizemçenG
sizinyçe 'sizin kadar' veya sizinyçenG
o.llerinyçe 'Onlar kadar' veya o.llerinyçenG
ez 'öz, kendi'
ezîm, eziny, eze; ezemez, ezinyez, ezlere.

- b. *bir, ikke, iç, derD, be.ş, alteh, ietDi, sak'Gez. dok'G'ez, uon, igerme, uottez (veya uotDez), G'arh, elli (veya elle), 'atmiş (veya 'altmış), ietmeş, seksen, dok'sen, îz, mîn evvelke 'birinci', devumke 'ikinci', sevumke 'üçüncü', çârumke 'dördüncü', pencumke 'beşinci', şişumke 'altıncı' vb. îâre 'yarı', suls 'üçte bir', rub 'dörtte bir'*
- c. *şembe 'cumartesi', iek şembe 'pazar', du şembe 'pazartesi' si şembe 'salı', çârşembe 'çarşamba' penç şembe 'perşembe' cum'e'. Ay isimleri Farsçadan alınmıştır. Bundan 3-4 nesil önce 12 hayvanlı takvim, Arapça isimlerle kullanılmıştır.*
ileri gîn 'evvelsi gün', dînân 'dün' bögin 'bugün', sabâ veya seher 'yarın veya sabah', birigin 'yarından sonra', birisegin 'yarından sonra değil, daha sonraki gün', birdesigin 'yarından sonraki günü tâkib eden günün ertesi gün', hergin 'her gün' îâz 'ilkbahar', tâbesân 'yaz', paiez 'sonbahar', G'eş 'kış'
- ç. (oniny) *altenda*, 'altında', *aşşâğisende* 'aşağısında, altında', (onnen) *beri* 'önce', (oniny) *celuğinde* 'önünde', (o dâğa) *çenG* 'kadar' (ore gidâne) *çenG* 'oraya gidinceye kadar', (oniny) *dovrende* 'çevresinde' (oniny) *gerisende* 'arkasında, ardında', (oniny) *G'olinçende* (gerisinde, arkasında). (oniny) *ia'nende* 'yanında, (oniny) *içende* 'içinde', (oniny) *içerisende* 'içerisinde', *iuharesende* 'yukarısında' (oniny) *issende* 'üstünde', (onnen) *sôre* 'sonra', (seniny) *teki* veya *teke* 'gibi', (oller) *teki* 'onlar gibi', (olleriny) *teki* 'onları gibi', (*iev*) *teki* 'ev gibi', (*işaG*) *teki* 'çocuk gibi'
- d. *kitapsez adam* 'dinsiz adam; kitapsız adam', *uodensez iev* 'odunsuz ev' *dişa.n alme* 'düşen elma', *iela.n G'ez* 'ölen kız', *uçan G'oş* 'uçan kuş' *oheian kişe* 'okuyan kişi', *dûzli sûv* 'tuzlu su', *arvatli adam* 'evli adam'
- iemeli ç'ereG* 'lezzetli ekmek', *ielmeli G'ez* 'ölecek olan, ölmekte olan kız', *ağlemeli film* 'ağlatıcı film', *g'ilmeli film* 'güldürücü film'
- e. Ebî Verdî'de : - (y)Inça, - (y)Ip, - mAdAn, - DIKÇA vb. şekilleri yoktur. Bunlar başka yollarla karşılanır :
- vare durande g'erdi*. 'girince gördü'
içere g'elende bahde. 'içeri gelince baktı'.
her ne artuG vorde azter G'orhDe. 'daha çok vurdukça daha az korktu'
iemesez g'itDe 'yemeden (yemeksizin) gitti'
ohemahsez uoterde 'okumadan oturdu'
ôtermahsez g'itDe 'oturmadan gitti'
G'aça G'aça g'itDe 'koşarak gitti'
G'açDe g'itDe 'koştı gitti'

- kitap ke aldem* 'aldığım kitap'
kitâbeku ke aldem 'aldığım kitap' (Yalnız Şîrâzdaki E.V. lerde)
kişîy ke g'eder 'gitmekte olan adam'
kişiyeku ke g'eder 'gitmekte olan adam' (Yalnız Şîrâzda)
g'itDi, (Feyli'de : Şîrâzın bir mahallesinde yaşayan 30 hanelik bir Ebî Verdî gurubu) *g'ette* şeklinde söylenir.
g'elmağımnan beri 'geldiğimden beri'
g'elmağinnen beri 'geldiğinden beri'
g'elmağannen beri 'geldiğinden beri'
g'elmağımızden beri 'geldiğimizden beri'
g'elmağınızden beri 'geldiğinizden beri'
g'elmahlerinnen beri 'geldiklerinden beri'
 (Bu şekillerin Kâşkâî'ye ait olduğu şüphesindedir)
igirme g'inde oni g'ermeibam 'yirmi gündür onu görmedim'
igirme g'indi oni germeibeny 'yirmi gündür onu görmedin'
igirme g'indi oni g'ermeiB 'yirmi gündür onu görmedi'
 g'ermeibek 'yirmi gündür onu görmedik'
 g'ermeibenyiz 'yirmi gündür onu görmediniz'
 g'ermeiBler 'yirmi gündür onu görmediler'
uoter! veya *uote!* 'otur'
uoterii veya *uoteriiz* 'oturunuz' (çoğul veya nâzik)
G'oi uotere! 'otursun'
G'oi uotereler! 'otursunlar'
G'e'zene g'erdem '(onun) kızını gördüm'
G'e.zenye g'erdem '(senin) kızını gördüm'
menim nezerime 'bana öyle geliyor ki...'
menim nezerimnen 'benim görüşüme göre'
g'elmem 'gelmem', *g'elmeny* 'gelmezsin', *g'elmez* 'gelmez', *g'elmek*
 'gelmeyiz', *g'elmenyiz* 'gelmezsiniz', *g'elmezler* 'gelmezler'
g'ermemişDem 'görmemiştik', *g'ermemişDiG* 'görmemiştik'
g'ermemişDiny 'görmemiştin', *g'ermemişenyiz* 'görmemiştiniz'
g'ermemişDe 'görmemişti, *g'ermemişDeler* 'görmemiştiler'
bu işe g'erîrem 'Bu işi yaparım'
bu işe g'erebillem 'Bu işi yapabilirim'
bu işe başarrem g'erîm 'Bu işin üstesinden (hakkından) gelirim'
bu işe g'ermem 'Bu işi yapmam'
bu işe g'erebilmem 'Bu işi yapamam'
bu işe başarmamg'erim 'Bu işi kıvıramam, bu işi yapamam'
G'oi g'edîm 'gideyim' *G'oi g'edek* 'gidelim'
G'oi g'ede 'gitsin' *G'oi g'edeler* 'gitsinler'
ver g'erîm '(onu bana) veri ver' (rica yollu emir)
g'eti g'erîm '(onu bana) getiriver'

bah g'erîm '(buraya) bakıver'

de g'erîm '(bana) söyleyiver'

g'eti ver 'onu bana getir ve ver' (yalnızca bu şekilde, rica yollu)

verginan 'ver' (kuvvetli bir emir)

g'etiginan 'getir!'

bahginan 'bak!'

deginan 'şöyle!'

Fiil Kipleri ve Çekimleri (V=Fiil kök veya tabanı, B=b,p)

teklif (ortaklaşa iş): *g'el V-(i) A+k (tek.) g'el V-(i) A+ik (çok.)*

dilek (ricâ) : *G'oi V-(i)e (tek.), G'oi V-(i)ek, G'oi -V(i)e+ler (çok.)*

geçmiş zaman : *-D (+em, +îny, +î; +ik, +iny +iz, +î +le(r))*

geçmiş zaman : *(i) er+D (+em, +iny, +i; +ik, +iny +iz, +i (alışkanlık; süreklilik) +ler)*

istek : *-ım, -iny, -(i)e; -ek, -eny +iz, -e +ler*

geçmiş zaman : *-(i)B (+em, +eny, +de; +ek, +eny +iz, +e (kesin) +le(r))*

geçmiş zaman : *-mişd (+em, +eny, +e; +ek, +eny +iz, +e (hikâye) +ler)*

şimdiki zaman : *-[(i) e]r (+em, +eny, —; +ek, +ez, +ler) (sürekli)*

1. *r*, bir ek tarafından takib edilmezse kaybolur.

2. *r*, *+ler* tarafından takib edilirse *l* olur.

şimdiki zaman (basit veyâ sürekli) :

<i>varîm</i>	V-[(i)e]r+em	<i>varimiz</i>	V-[(i)e]r+ek
<i>varîny</i>	V-[(i)e]r+eny	<i>varinyiz</i>	V-[(i)e]r+ez
<i>vari</i>	V-[(i)e]r	<i>varileri</i>	V-[(i)e]r+ler

geçmiş zaman (sürekli) :

<i>varimide</i>	V-[(i)e]rd+dem	<i>varimizide</i>	V-[(i)e]r+ek
<i>varinyide</i>	V-[(i)e]rd+eny	<i>varinyizde</i>	V-[(i)e]r+inyez
<i>varîde</i>	V-[(i)e]rd+e	<i>varileride</i>	V-[(i)e]e+ler

gelecek zaman :

<i>isderem</i>	V- (i) im	V- (e)k
	V- (i) iny	V- (e) ny+ez
	V- (i) e	V- e+ler

geçmişte gelecek zaman :

<i>isserdim</i>	V- (i)im	V- (e)k
	V- (i)iny	V- (e)ny+ez
	V- (i)e	V- (e)+ ler

emir (ekli) : V-ginan

emir (eksiz) V- (çoğul veya nazik) : V- (i) inyez

emir (ricâ yollu) : V-g'erîm

emir (ricâ yollu) : g'etiver 'getiriver' (özel tek örnek)

Ebî Verdî ile Kaşkâî arasındaki farklardan bazıları

- a.
<i>aşşâği</i>	(E.V.)	: <i>aşşağa</i>	(K.)	'aşağı'
<i>arvatli</i>		: <i>evli</i>		(evli)'
<i>emme</i>		: <i>bî veya bi'i</i>		'hala'
<i>eşâG'</i>		: <i>uşaG</i>		'çocuk'
<i>g'ermeG</i>		: <i>g'örmeG</i>		'görmek'
<i>hale</i>		: <i>da.ze</i>		'teyze'
<i>iahçe</i>		: <i>iy</i>		'iyi, güzel'
<i>iev</i>		: <i>ev</i>		'ev'
- b.
- geçmiş zaman (hikaye) :*
<i>g'itmişdem</i>	(E.V.)	: <i>g'itmişem</i>	(K.)
<i>g'itmişdeny</i>		: <i>g'itmişeny</i>	
<i>g'itmişde</i>		: <i>g'itmiş</i>	
<i>g'itmişdek</i>		: <i>g'itmişek</i>	
<i>g'itmişdenyiz</i>		: <i>g'itmişenyiz</i>	
<i>g'itmişdeler</i>		: <i>g'itmişler</i>	
<i>dilek (ricâ)</i>		:	
<i>G'oi uotere</i>	(E.V.)	: <i>otersen</i>	(K.)
<i>G'oi g'edim</i>		: <i>g'edîm</i>	
<i>G'oi g'edek</i>		: <i>g'edek</i>	

Metinler, derlenen kelimeler ve başka malzemenin transkripsiyonu hakkında

Baskı sırasındaki güçlükleri dikkate alarak transkripsiyonu en basit bir şekilde vermeğe çalıştım. Buna göre okuyuculara kolaylık olsun diye şu hususları açıklıyorum :

1. *i*, yanında bir başka ünlü varsa, bir diftongun içinde yer alıyordu demektir. Altındaki yarı ünlü işâretini kaldırdım.
2. Bir ünlünün üstündeki küçük baş-aşağı *v* yalnız uzunluğu göstermek için kullanılmıştır. Burada, inceltmeye işâret etmez.
3. Normalden daha dar *a*'nın üstüne nokta koymadım. Aynı şekilde kısa *e*'ler, açık *e*'leri de işâretlemedim. Bunlar yerlerinde açıklandı.

4. *l*'lerin hepsi, *r*'lerin bir kısmı palataldır. Bunlar hakkındaki kurallar açık olduğundan, ayrıca işâret kullanmayı gereksiz saydım.
5. Yerlerinde, çok açık *u* (veya normalden kapalı *o*) örnekleri ile gösterildiğinden, bunlar için özel işâret kullanmadım.

III. *Ebî Verdî'den örnekler :*

- I. *G'e.zem sene diyerem gelinem sen işet.*
‘Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit’
- II. *şivekeşiny ayâği ialende.*
‘Çarıkçının ayağı yalındır’
- III. *kereyi iaG elede*
‘Tereyağımı içyağına çevirdi’ (‘Bir çuval inciri berbad etti’ gibi kullanılan bir deyim).
- IV. *keçeliny nemme' vâre demer dara.ğe'*
koriny nemme' vâre şâhe çerâğe.
‘Kelin bütün varlığını demir tarağı’
‘Körün bütün varlığı Şâh-ı Çerâği (Bu adla meşhûr câmi).
- V. *kisilig isân er issâr*
bi.r evâzena 'ikke yisâr
(Bana) küs isen, koca istiyorsun.
(hem de) bir yerine iki istiyorsun’ (Ana ile, küskün kız arasında kullanılan bir deyim)
- VI. (*nesîhat*)
G'e.z o.de ke nâme ole' ne neñge?
g'ul o.de ke bûye ole. ne reñge?
o.lmez aleny her bu.lente G'aşeñge.
G'e.z o.der ke dâneşende. gi.lmiye;
dostenan dâneşe duşmen bi.lmiye;
hercât iârenan hemser o.lmiye
G'e.ze hobde aleny tâyfeden ilden,
dûdmenden selseleden aslden;
.....
ebes heç nâkese vurme izinye;
haridâr girmediy açme se.zinyi;
deli. develiye verme G'e.zenye.
- ‘Nasihat’
‘Kız odur ki, namı ola, kusuru şöyle dursun’
‘Gül odur ki, kokusu ola, rengi de ne?’
‘Eğer her buluntu güzeli alırsan olmaz’

- ‘Kız odur ki, konuşurken gülmeye’
 ‘Dostla konuşmalı (fakat) düşman bilmemeli’ (Yani yüksek sesle konuşmamalı)
 ‘Hercâî sevgili ile evlenmemeli’
 ‘Kızı kendi mensup bulunduğu guruptan (halktan) alasın, (bu) iyidir. kabileden, iyi aileden (soyu soppu bilinen), iyi asıldan alasın’

 ‘Nekes olanlara hiç ricâda bulunma, (bu) abestir’
 (‘Eğer bir yere) almaya istekli olarak girmedinse, sözünü açma’
 ‘Deli develiye (göçebe’ye) kızını verme’

VII. *lâlâle*

horde G’uzîm laylâ laylâ laylâ lay;
G’aşēng G’ezîm laylâ laylâ laylâ lay;
laylâ diyerem G’uzîm lâlâse geler;
uza.G iolden G’ezîm babâse geler
 (Şeyh Habîlî’den)

- ‘Ninni’
 ‘Minik kuzum, ninni, ninni, ninni’
 ‘Güzel kızım, ninni, ninni, ninni’
 ‘Ninni diyorum, kuzumun uykusu gelir;’
 ‘Uzak yollardan kızımın babası gelir,’

VIII. *blu blu blu bi.r G’oş G’ondî*

bu. dutde, bu. soyde, bu. pişerdî
bu. yedî
bu. kellegondiye G’almedî

(Türkçede ‘çevrim çevrim bahçecik’ adı verilen bebekleri eğlendirmek için parmaklarla oynanan oyundaki sözler)

- ‘blu blu blu. bir kuş kondu’
 ‘bu tuttu, bu soydu, bu pişirdi’
 ‘bu yedi’
 ‘bu kocakafalıya kalmadı’

IX. (*gelin geterânde*)

keher atiny nêlini.
mehmel ediny colene.
biz gelmişeg apareg,
siziny bâğiy gulene
keher at nêli neyler?

ağ boğaz hâli neyler?
numzâde G’aşēng oğlân,
dunyede mâle neyler?
otağda iaten oğlân

keyneği keten oğlan
bêheber iaten oğlân.

(Gelin götürdüklerinde)
‘Ger (kirli sarı donlu at) atın nallarını’
‘çulunu keçeden yapın’
‘Biz geldik götüreceğiz’
‘sizin bağın gülünü’
‘Ger at nalı neyler?’
‘Ak gerdan beni neyler?’
‘Nişanlısı olan yakışıklı oğlan’
‘dünyâda malı neyler?’
‘Odada yatan oğlan’
‘Gömleği keten oğlan’
‘Adaklını götürdüler’
‘Habersiz yatan oğlan’

X. *emim öğle miyâne’*
çek de sigârinî iâne’
meni sene vermezler
bah da cigerinî iâne’

‘Amcam oğlu ortanca,
‘Çek te sigaran yansın,’
Beni sana vermezler
‘Bak ta ciğerin yansın.’

XI. (*G’eynene gelnine diyer :*)
gelin gelin gel uoter;
elley keçeyi sa.l uoter.
bu. di.liy ke sende vâr,
di.liy kes o gel uoter.

(Kaynana geline diyor :)
‘Gelin, Gelin gel otur’
‘Ala keçeyi yay otur’
Bu dilin ki, sende var,
dilini kes te otur’

XII. *bâg içende doymeg olmez her gulden,*
her guliny bi.r a.yre rengi bûye vâr.

..... (?)

G’esmet çeşmesininy a’.yri sûye vâr.
gerdirân vâr gezer çarhe âsemân;
su deger perriye gezer degirmân.
merge eger çâre olseyde dermân,

hem 'arestû gererdi, hem de lûkmân'

..... (?)

..... (?)

*G'em ieme G'em ieme dîvâne geynem,
hemîşe rûzegâr bele dâr olmez.*

'Bağ içinde güllerin hepsine doyum olmaz,

'Her gülün ayrı bir rengi ve kokusu var(dır).

..... (?)

'Kısmet çeşmesinin (de) ayrı bir suyu var(dır).'

'(Bir) döndüren var (ki) âsumânın çarkı dönüyor,

'(Nasıl ki) su, kanat(lara) değer ve değirmen döner.'

'Eğer ölüme çâre, dermân, olsa idi.

'Hem Aristo görürdü hem de Lokman.'

..... (?)

..... (?)

'Gam yeme, gam yeme dîvâne gönlüm;

'Zaman daimâ böyle olmaz.'

XIII. *g'el ey sâG'ey dolder câme mestâne*

g'ider mey içânnar meyhâne G'âler

g'eçer bu. duniyeniny iahçe iamâne

G'âlse bi.r iahçeluG' insâne G'âler.

g'el ey sâG'ey g'eçde omrem dôrese

dolder câme şirîn rûzegâr g'eçer

..... (?)

deve ieler iter dîvâne G'âler.

'Gel ey sâkıy, doldur câmı mestâne;

'Mey içenler gider, meyhâne kalır!'

'Bu dünyanın iyi ve kötü (şeyleri) geçer;

'Kalırsa, insana yalnız iyilik kalır'

'Gel ey sakıy, ömrümün süresi geçti.

'Doldur kadehi, tatlı zaman geçiyor.

.....

'Deve ölür, kaybolur, dîvâne kalır'

XIV. *bulbul ike a.yre dişer g'ilennen*

nêle ç'eker dâyim hecrân elennen

bâde sabâ peygâm apar dilemnen

beyân êle dâdsetane derdeme

seyle gerîm âG'ebet ne uoler

erz eylerem suleymâne derdeme

'Bülbül iken gülünden ayrı düşer'

'Dâimâ ayrılık elinden feryâd eder'

‘Sabâ rüzgârı, dilimden (veya gönlümden) haber götür,’
 ‘Adâlet makamına derdimi beyân eyle’
 ‘Söyle, göreyim (Ebî Verdî’de sâdece ‘söyle’) sonuç ne olur?’
 ‘Derdimi Süleyman’a arz eyliyorum.’

XV. *bulbul ôlem uçem G'onem bâğinye*
ârri ôlem G'onâm bâl didâğinye.

‘Bülbül olayım, uçayım bahçene konayım,
 Arı olayım, bal dudağına konayım.’

(Bu Kaşkâî’ye ait bir türküdür)

Özet ve sonuç

1. *ı* yerine *e*, *ü* yerine *i*, *ö* yerine *e* kullanılması,
2. eski uzunlukların oldukça düzenli bir şekilde korunması,
3. *l*’nin dâima, *r*’nin bâzı şartlarda palatal olması,
4. dar ünlülerden önceki eski kelime başı *y*’lerin yok olması,
5. damak uyumunun tamâmı ile, dudak uyumunun büyük ölçüde bozulması,
6. eklerin birçoğunun tek şekilli, ve düzensiz bir şekilde bâzan yalnız ön bâzan da yalnız art ünlülü bulunması.

Morfoloji bakımından bunlara eklenebilecek özellikler. Fiil ekleri arasında *+k* (teklik), *+ik* (çokluk) dual eklerinin ve *+çenG* limitative ekinin varlığı, buna karşı da gerundium eklerinden birçoğunun yokluğundan ibârettir. Sentaksta görülen Farsçaya ait şekil ve diziler önemli ise de, bu sâha için karakteristik sayılmaz. Toplanan kelimelerin azlığına rağmen, içlerinde bulunan Moğol kaynaklı kelimelerin sayısı ilgi çekecek derecededir.

KARŞILAŞTIRMA

Khalaç	Azerî	Horasanî	Türkmen	Ebî Verdî
i (Mansurabad)	ü	i	ü	i
e (Mansurabad)	ö	e	ö	e
h	—	—	—	—
\overline{V}	V	$\overline{V}, V.$	\overline{V} (veya diftong)	\overline{V} (veya diftong), V.
k	g,k	g,k	g	g,k
t	d,t	d,t	d	d,t

S Ö Z L Ü K

*âbî

açmêg

adahlî

*âgebet

a.ğez

a.ğ'z

ağlemêg

âG'

âlmeg

âle.

almeh

alt

alteh

'altmış

*âlû

apermeg

arhaluG'

*armarî

ârri

artuG'

arvâna

arvat

arvatli

asmeg

a.ş

aşizân (<aş sizân'aş süzen')

aşşa.ğî

at

'atmış

a.yre

a. diş -

âi

ayâG'

az

azter

*baba

ba.ci (+iyelik eki) G'eze

ba.ci (+iyelik eki) ogle

*bâde sabâ

*bağ

ba.ğlemeğ

bahmeg

mâvi

açmak

nişanlı, sözlü (kız)

son, sonuç

ilk süt (sağmal hayvanlarda) (bu kelimeyi İranlılar da kullanır)

ağız

ağlamak

beyaz

almak, satın almak

ala, bk. *elle.y* id.

elma

alt

altı

altmış bk. 'atmış id.

erik

'götürmek'

elbise

dolap

arı

'fazla, artık

dişi deve'

'kadın, karı

evli

asmak

yemek, yiyecek

mâdeni delikli lenger

aşığı

at

altmış bk. 'atmış id.

ayrı

ayrı düşmek

ay

ayak

az

daha az

baba bk. bua id.

kız kardeşten olan kız yeğen

kız kardeşten olan erkek yeğen

sabâ rüzgârı

bahçe

bağlamak; kaplamak

bakmak

<i>bâl</i>	bal
* <i>bâleş</i>	yastık
<i>batla.G'</i>	batak
<i>batmen</i>	'bir ağırlık ölçüsü (3 Kg.)
<i>baş</i>	'baş; adet 'bazı sebzeler için) bir b. kalem, bir b. soğan vb.
<i>başa.rmeğ</i>	başarmak; (yardımcı fiil olarak) müktedir olmak
* <i>bayân</i>	'ifade etmek, söyleme, bildirme
<i>b.elemeg</i>	beyan etmek
* <i>beheber</i>	habersiz
<i>bele</i>	böyle
<i>bere</i>	beri (son takı)
<i>be.ş</i>	beş
* <i>beyâz</i>	beyaz
<i>beçâG'</i>	bıçak
<i>bilmeg</i>	bilmek, (yardımcı fiil olarak) müktedir olmak
<i>bilene</i>	berâber, birlikte
<i>bîr</i>	bir, biricik, yalnız
<i>bîrdesegin</i>	yarın değil, öbürgün değil, daha öbürgün değil, ondan sonraki gün (msl. bugün Salı ise, Cumartesi)
<i>bi.rgin</i>	yarından sonra, yarın değil öbür gün (msl. bugün Salı ise Perşembe)
<i>birisegin</i>	yarın değil, öbürgün değil daha öbürgün (msl. bugün Salı ise Cuma)
<i>biz</i>	biz
<i>boğâz</i>	boğaz, gırtlak; gerdan
<i>boğude</i>	'buğday'
<i>bören</i>	burun
<i>boy</i>	boy, yükseklik (intan hk).
<i>bôz</i>	soluk olan herhangi bir renk
<i>bögin</i>	bugün (B ö son derece gevşek telâffuz edilir. Bununla birlikte kesin olarak e'den farklıdır)
<i>bu.</i>	bu
<i>bua buase</i>	'büyük baba'
<i>bulmeg</i>	bulmak
<i>buldermeg</i>	buldurmak'
* <i>bulbul</i>	bülbül
<i>bulente</i>	buluntu, bulunmuş olan nesne veya kişi
<i>buoren</i>	burun bk. bōreun bk. boren id.
* <i>bûy</i>	güzel koku
<i>butay</i>	'bu taraf'
<i>câcem</i>	cecim (veya cicim), ince bir cins kilim
* <i>câm</i>	kadeh
<i>cârce</i>	(<M. <i>câr+çi</i>) 'tellâl'
<i>celûG'</i>	ön taraf, karşı (< ?)
* <i>ciger</i>	ciğer, iç'
<i>côl</i>	eğer ve heybe
<i>çap</i>	
<i>ç.èlemèg</i>	basmak (matbaada), tabetmek
* <i>ç'âre</i>	çâre
<i>ç.olmèg</i>	devâ olmak, çâre olmak

*ç'ârumke	dördüncü
ç'ay	çay, ırmak
ç'ere.g	(< çörək) 'ekmek'
*çerh	
ç. e âsemân	'Felek
ç'egmêg	çekmek, içmek (keyif verici birşey hk.): ç'upuG' ç., efyûn ç., G'âliyân c., sigar ç., teryâG' ç. ...
ç'ekeluG'	çökelek, bir çeşit peynir
*ç'engâl	çatal (yemek yemek için kullanılan)
*ç'eşme'	kaynak, çeşme
*ç'oma.G'	(< M.) 'topuz'
*ç'oG'	(< M.) 'çok'
ç'oG'ter	daha çok
ç'uhartmêg	çıkartmak
ç'upunG'	çubuk (türün içmekte kullanılan)
da.d	tad, lezzet
da.dli	lezzetli
*dâdsetân	'savcılık, hâkimlik (makamı), adâlet makamı
dâğ	dağ (arazi şekli)
dânişdermêg	konuşturmak
dânişmêg	'konuşmak'
dâr	dar (genişin zıddı); sıkıntı meşakkat
daraG'	tarak
da.ş	taş
dayi	annenin erkek kardeşi, dayı
*dâyem	daima
dedâG'	dudak
*dede	kızkardeş' (< ?)
degirmân	değirmen
degmêg	1. döğmek (havanda, sokuda vb.'da) 2. değmek, dokunmak
deli	deli, çok cesur
*delv	kova
demêg	demek, söylemek
demer	demir
*der	kapı
*derd	dert
*deriçe	derman; ilâç
dernâG'	tırnak
dert	dört
*deryâçe	göl
deş	döş, göğüs
deve.'	deve
deve.çe	deveci, deve süren
devêli	'develi, devesi olan (göçebe)
diği	pirinç
digisizân	delikli mâdeni lenger, pirinç süzgeci
dil	dil
(iyelik + akk.) kes-	susmak; susturmak
di.nan	dün

<i>di.ş</i>	diş
<i>dişmaG'</i>	düşmek (a ile, e ile değil!)
<i>divâne</i>	divane, deli
<i>doğri'</i>	doğru (yanlışın zıddı)
<i>dokG'ez</i>	dokuz
<i>dok'sen</i>	'doksan
<i>doldermêg</i>	doldurmak
<i>dolmêg</i>	dolmak
<i>donG'ez</i>	domuz
<i>dor</i>	devr, süre
<i>*dost</i>	dost
<i>do.vâr</i>	davar, sığır
<i>dovr</i>	etraf, çevre
<i>doymêg</i>	doymak, kanmak
<i>*dunyê</i>	dünya
<i>*dûdman</i>	kabile, bölük
<i>durmêg</i>	'durmak', + durmeg (yardımcı biil olarak)
<i>*duşmen</i>	düşman
<i>dutmêg</i>	'tutmak
<i>*duvemke</i>	ikinci
<i>dûz</i>	tuz
<i>du.zli</i>	tuzlu
<i>*ebes</i>	abes
<i>*efyûn</i>	afyon
<i>*eger</i>	'eğer, şayet'
<i>el</i>	el
<i>e. vu.rmêg</i>	'dokunmak'
<i>elinen</i>	'sebebinden, (bir şey veya birisi) yüzünden
<i>eleg'</i>	elek
<i>êlemeg, elemêg</i>	'yapmak, kılmak
<i>elle.y</i>	alacalı, alaca
<i>elli, elle</i>	elli
<i>emçeg</i>	kadın memesi, kadın memesinin ucu
<i>*eme</i>	amca, babanın erkek kardeşi
<i>*emme</i>	hala, babanın kız kardeşi
<i>ene</i>	anne
<i>er</i>	erkek; koca
<i>erpe'</i>	arpa
<i>*erz êlemeg</i>	arz etmek
<i>*esl</i>	asıl, asil
<i>eşitmêg</i>	işitmek, dinlemek'
<i>eşşeg</i>	eşek
<i>et'</i>	et
<i>*evvelke (ek tk.)</i>	birinci, ilk
<i>ey</i>	ey
<i>*eyneg</i>	gözlük
<i>eyrân</i>	ayran
<i>ez</i>	öz; kendi
<i>*fikir</i>	f. <i>elemeg</i> 'düşünmek

<i>g'ebek</i>	göbek
<i>g'eççe'</i>	keçi
<i>g'eçm'ég</i>	geçmek
<i>g'elin</i>	gelin
<i>g'elm'ég</i>	gelmek
<i>g'erderm'ég</i>	döndürmek, çevirmek, dolaştırmak
<i>g'ere</i>	geri, arka
<i>g'erem</i>	görümce, kadının kocasının kız kardeşi
<i>g'erm'ég</i>	görmek
<i>g'et'</i>	göt
<i>g'eterm'ég</i>	götürmek, kaldırmak
<i>g'etim'ég</i>	getirmek bk. aş.
<i>g'eyg'</i>	yeşil (yalnız bitkiler hakkında)
<i>g'eyin</i>	gönül
<i>g'ez</i>	göz
<i>g'ezdirm'ég</i>	gezdirmek
<i>g'ezel</i>	güzel
<i>g'ezm'ég</i>	gezmek
<i>*g'il</i>	gül
<i>g'ilim</i>	kilim
<i>g'ilmek</i>	gülmek
<i>g'in</i>	gün, güneş
<i>g'itm'ég</i>	gitmek
<i>*g'iv'é</i>	pamuktan yapılmış arka tarafı deri bir çeşit ayakkabı (Güney ve kuzey-batı İran'daki kabileler halkı tarafından kullanılır.) (< ?)
<i>G'âb</i>	<i>kap</i>
<i>G. u G'aşuG'</i>	kap ve kaşık
<i>G'açm'ég</i>	kaçmak
<i>G'aG'a'</i>	erkek kardeş (Şiraz diyalekti)
<i>G'aG'am Geze</i>	kız yeğen erkek kardeşin kızı'
<i>G'aG'am oğle</i>	erkek yeğen erkek kardeşin oğlu
<i>G'âli</i>	halı
<i>G'alm'ég</i>	kalmak, artmak, geriye kalmak
<i>*G'and</i>	silindir şeklinde çeker
<i>*G'andişkan</i>	şeker baltası (<i>kand + şiken</i>)
<i>G'a.pî</i>	kapı (eski)
<i>G'âr</i>	kar
<i>G'. iâgm'ég</i>	kar yağmak
<i>G'ara'</i>	kara
<i>G'. G'urut</i>	siyah renkli son derece keskin lezzetli keşk
<i>G'âren</i>	karım
<i>G'arpez</i>	karpuz
<i>G'arşi</i>	karşı
<i>G'aşûG'</i>	kaşık
<i>*G'aşeng'</i>	güzel, yakışıklı
<i>G'atar</i>	katır
<i>*G'eliyân</i>	nargile
<i>*G'em</i>	
<i>G'. iem'ég</i>	gam yemek

G'eyin	kocanın erkek kardeşi
G'. uG'utte	kayınlar (kadına göre)
G'eyin avradi	kocanın kardeşinin karısı
G'eyin bua	kocanın babası
G'eynene	kocanın annesi
G'eyirmêg	yapmak, kılmak
G'eyma.G'	kaymak (sütün, yoğurdun)
*G'ezel	'beyaz (at donu
G'aç	ayak bacak veya herikisi
G'arh	kırk
*G'armez	kırmızı
G'asmet	kısmet
G'a.ş	kış
G'a.şlâG'	kışlak
G'a.z	kız; kız evlat
G'azel	kızıl
G'olâG'	kulak
G'. asmêg	söz dinlemek, itaat etmek, dinlemek
G'olenç	arka
G'olteg	yen
G'.alte	koltukaltı
G'o.nmeg	konmak (kuş hk.)
G'orhmêg	korkmak
GorrerêrâG'	yıldırım, şimşek (< ?)
G'oş	kuş
G'ovun	kavun
G'oymêg	koymak, bırakmak
G'ul	çiçek
G'uri	kuru
G'.ça.y	nehir yatağı
G'urut	bir çeşit keskin katı peynir
G'utte.h	dünür (< kuda)
G'uzî	kuzu
haç.aG'	ne zaman?
haç'an	ne zaman?
*haherzan	karının kız kardeşi
*hâl	ben
*hale	annenin kız kardeşi, teyze
hañge	hangi?
h.bire	hangisi?
hanum	hanımefendi
h.ba.ci	abla
hareh	nerede? nereye?
*haridâr	müşteri
*hecrân	ayrılık
*heç'	hiç
*heçke	kimse
heçkem	hiç kimse
*heçkes	hiç kimse
*hem	hem

h. h.	her ikisi
*hemîşe'	daima)
*hemser	
h. olmég	evlenmek
*her	her
h.gin	hergün
h.ne	her ne
*hercât	hercâi (karakter
*hob	güzel, iyi'
*horde'	küçük ufak
îç	üç
içîz	üç yüz
iç	iç
içer	iç taraf
igirme	yirmi
ike	iken
ikke	iki
ikkêz	iki yüz
ikkîz	iki yüz
il	kabile
ilân	yılan
iler	ileri ön
ileri'gin	dün değil, evvelsi gün (<i>msl.</i> bugün salı ise, pazar)
iñg	bir hayvanın tüy (kıl) rengi
inne	insan
*insân	insan
isemêg	istemek bk. <i>issemêg</i> id.
iss	'üst' (yalnız ekli halde) bk. <i>ist</i> id.
issemêg	istemek
isD	üst
i.ş	iş
i. g'ermek	iş yapmak, çalışmak, bir şey yapmak
işa.G'	çocuk
işetmêg	işitmek, dinlemek
itmêg	kaybolmak
îz	yüz (sayı)
iz	yüz
i. vormêg	yüz vurmak, ricâ etmek
iâG'	yağ (içyağı
iaGmêg	(yağmur, kar) yağmak
ia.Geş	yağmur
ia. iaGmêg	yağmur yaumak
ia. g'elmêg	yağmur başlamak
iahçe	iyi, hoş, güzel
iahçeleg	iyilik
ialençe	yalancı
ialen	yahn, çıplak
iaman	kötü
ia. iahçe	kötü-iyi
ia'n	yan

<i>ianm êg</i>	yanmak
<i>iapm êg</i>	yapmak (yalnız 'ekmek' için)
* <i>iâr</i>	sevgili
<i>iâre</i>	yarım yarı
<i>ia.şel</i>	'yeşil' (nesnelere için)
<i>iataG</i>	'yatak' (karyola vs. ile yam olarak)
<i>iatm êg</i>	yatmak, uyumak
<i>iâz</i>	bahar, yeşil
<i>iaze</i>	dışarı (evin dışı), bir şeyin dışı
<i>iederm êg</i>	yedirmek
<i>ielm êg</i>	ölmek
<i>iem êg</i>	yemek yemek
<i>iemeli</i>	yenilecek, (yenmesi) lezzetli
<i>ier</i>	yer, döşeme, toprak
<i>ietdi</i>	yedi
<i>ietmeş</i>	yetmiş
<i>iev</i>	ev
<i>ioGurt</i>	yogurt
<i>iohare</i>	yukarı
<i>iol</i>	yol
<i>iol g'etm êg</i>	yürümek
<i>iuhe</i>	uyku
<i>iuheya g'etm êg</i>	uykuya dalmak
<i>k'eçeh</i>	keçe
<i>k'eçel</i>	kel
* <i>k'eher</i>	(< M.) kızıl-sarı (bir at rengi)
* <i>k'elem</i>	lâhana
* <i>k'ellegondi</i>	kocakafalı
<i>k'em</i>	kim?
<i>k'epeg</i>	köpek
<i>k'er ê</i>	taze yağ, tereyağı
<i>k'esm êg</i>	kesmek, bırakmak durmak
* <i>k'eşk</i>	keş
* <i>k'eten</i>	keten
<i>k'eyle</i>	hacın ölçüsü, kile
<i>k'eyneg</i>	gömlek
* <i>k'iregen</i>	(< M. küregen) damat, güveyi
<i>k'isilig</i>	küskün, küsmüş
<i>k'ism êg</i>	<i>küsmek, darılmak</i>
* <i>k'or</i>	kör
<i>k'wren</i>	(< M.) sarı turuncu (at rengi)
* <i>lahaf</i>	yorgan
* <i>lalâyi</i>	ninni
<i>lalâse g'elm êg</i>	uykusu gelmek (küçük çocuk hk.)
<i>lek</i>	erkek deve, lök
* <i>mâl</i>	mal
* <i>meçî</i>	deve yavrusu (< M.?)
* <i>mehmel</i>	keçe
<i>m. etm êg</i>	keçeden yapmak

*meiz	'masa
*mên	'3 kiloluk bir ağırlık ölçüsü
men	ben
*merg	ölüm
*mestâne	mestâne
*meşk	küçük deri tulum, matra
*mey	şarap
*meyhâne	meyhâne
mîn	bin
*miyâne	orta, ortanca
*mutbeh	mutfak
*muteG'G'â	silindir şeklinde uzun yastık
*nâm	isim şöhret
ne	ne?
neççeh	ne kadar, kaç?
neğad	ne kadar?
neğadr	ne kadar?
*nâkes	nekes
*nê'l	nal
*nêle	nâle, feryad
n. cegmêg	feryad etmek
nemiçin	ne için?
nemme	
n.vâre	bütün varlığı, olan varı
*neneh	anne
nene nenese	anne anne
*neñg	leke, kusur
*nesihet	nasihat
*nezer	görüş
menim nezrime	bana göre
menim nezrimnen	benim bakımından
*numzâd	nişanlı, sözlü (erkek)
o	o
oğlân	oğlan
ohemêg	okumak, ayrıca <i>ohemâG'</i> id.
olmêg	olmak
*omr	ömür
on	on bk. <i>uon</i> id.
otâğ	oda
olay	o taraf
*pancumke	beşinci
*pa.yez	son bahar
*pencere	pencere
*penîr	peynir
*perde	perde
*per(r)	değirmen çarkının kanadı
*peygâm	haber
p. aparmêg	haber getirmek
p'işermêg	pişirmek

*p'osçe	postacı
*p'uşdı	yer yatağı, divan
*reñg	renk
*rub	dörtte bir
*rûzegâr	zaman, devir
*sabâ	sabah, yarım
*sabze	esmer (yüz hk.)
*sâGey	sâki
*sak'f	dam
sak'G'al	sakal
sak'G'ez	sekiz
salmeg	açmak, sermek, atıp yaymak, koymak, bırakmak
sari'	sarı
sağar	sığır (çoğunlukla inek için kullanılır)
*seher	sabah, yarım
sekelm êg	sökülmek
sekm êg	sökmek
seksen	seksen
semân	saman, ot
sen	sen
*sendeli	(< M. sandali?) 'sandalye'
*sevumke	üçüncü
sez	söz
sez açm êg	bahsetmek, lafım etmek
*sebel	bıyık
seçân	sıcan
selsele	silsile
sîD	süt
*sigar	sigara
s. cegm êg	sigara içmek
siri'	sürü
siz	siz
sizm êg	süzme
soğan	soğan
sore	sonra
soylem êg	söylemek (az kullanılır)
soym êg	soymak (deri hk.); yolmak (tüy hk.)
*suls	üçte bir
sûv	su
*şâh	şah
*şal	althk (elbise) (?)
ş. arhaluG	(erkek kıyafeti) alt ve üstlük
*şeker	kristal şeker
*şirin	tath
*şişumke	altıncı
*şivekeş	kabile halkının giydiği bir tip ayakkabıyı yapan kimse
şobân	çoban
*tabağa	kat (ev, apartman vs.)
*tâbesân	yaz

*taife	halk, ahâli
t'ek	yalnız, bir tanecik
t'eke	gibi (son takı)
*temâm	bütün
t. halG	bütün halk, herkes
*teryâG	afyon
t. çegmêg	afyon çekmek
t'ik	saç, kıl, tüy
t'ik'a.n	diken
t'ik'mêg	dikmek (iğne ile)
t'orpa.G'	toprak, toz
t'ovuG'	tavuk
t'ureh	tilki < ?
uçmêg	uçmak
ulduz	yıldız
uoden	odun
uon	on bk. on id.
uon min	on bin
uoterDmêg	oturtmak
uotermêg	oturmak
uotetDermêg	oturtmak
uottez	otuz veya uotDez id.
uza.G'	uzak
vâr	var, olan, hepsi
vârekes	herkes
varmêg	gitmek
vermêg	vermek
vo.rmêg	vurmak (birşeyle : sopa, yumruk vb.)